

м. Страсбург, 9 листопада 2011 року

КРЄС (2011) Висновок № 14

**КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ
(КРЄС)**

**ВИСНОВОК № 14 (2011)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету міністрів Ради Європи
про правосуддя та інформаційні технології (ІТ)**

А. Вступ

1. У 2011 році КРЄС було доручено розробити та прийняти Висновок до уваги Комітету міністрів щодо дематеріалізації судового процесу. Після тривалих дискусій КРЄС дійшла висновку, що назва «Про правосуддя та інформаційні технології» всебічніше та доступніше розкриває зміст цього Висновку, ніж назва «Дематеріалізація судового процесу». Тому цей Висновок отримав нову назву.

2. Висновок був підготовлений на основі попередніх Висновків КРЄС та Великої хартії суддів, ґрунтуючись на відповідях держав-членів на опитування щодо дематеріалізації судового процесу, проведеного КРЄС, а також враховуючи доповідь експерта пані Дорі Рейлінг (Нідерланди).

3. При розробці цього Висновку КРЄС взяла до уваги відповідні правові інструменти Ради Європи, зокрема Конвенцію про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру 1981 року, а також Доповідь «Європейські судові системи» (видання 2010 року) Європейської комісії з ефективності правосуддя (а саме главу 5.3 щодо інформаційно-комунікаційних технологій у судах). Також були взяті до уваги інші міжнародні правові інструменти, зокрема Європейська стратегія правосуддя Європейського Союзу та Директива Європейського Союзу про захист даних, Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільне переміщення цих даних.

В. Предмет Висновку та загальні принципи

4. У цьому Висновку йдеться про застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІТ) у судах. У ньому КРЄС концентрує свою увагу на можливостях та впливі, які отримують судова влада та судочинство від використання ІТ. У цьому Висновку розглядаються такі проблеми, як доступ до правосуддя, верховенство права, незалежність суддів та судової влади, функціонування судів, права і обов'язки сторін судового процесу. Висновок не стосується технічних аспектів застосування ІТ.

5. ІТ повинні бути інструментом або засобом удосконалення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені статтею 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — Конвенція): доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні строки розгляду справи.

6. Впровадження ІТ в судах Європи не повинно шкодити «людському обличчю» та символічному значенню правосуддя¹. Якщо судочинство буде сприйматися користувачами як суто технічний процес, у відриві від його справжньої і фундаментальної функції, здійснення правосуддя може стати

¹ Більше про відносини між символізмом і судочинством та про ризики деритуалізації судового процесу, що є тенденцією розвитку сучасних демократичних держав, див. статтю А. Гарapon «Правильне судочинство — випробування судовим ритуалом» (*Odile Jacob, Paris, 2001*), яка містить також численні бібліографічні посилання в додатку.

дегуманізованим. Правосуддя має залишатися гуманним, оскільки воно стосується насамперед людей та спорів між ними. Це найкраще можна побачити під час оцінювання поведінки сторін, яке здійснює суддя в судовій залі під час слухань.

7. Велика хартія суддів покладає на суддю обов'язок забезпечити доступ до швидкого, ефективного та доступного врегулювання спорів. Судді мають чітко виокремлювати як переваги, так і недоліки ІТ, враховувати та не допускати будь-яких порушень у здійсненні правосуддя. ІТ не повинні обмежувати процесуальні права сторін. Судді повинні усвідомлювати можливість подібної загрози, оскільки саме судді є відповідальними за дотримання та захист прав сторін.

8. Судді повинні брати участь в оцінці впливу ІТ, особливо якщо вимагається або дозволяється застосування електронних засобів у діловодстві або в судовому процесі. ІТ не мають бути перешкодою для суддів у застосуванні ними законів незалежно та неупереджено.

9. Не всі особи мають доступ до ІТ. Нині не потрібно відмовлятися від традиційних засобів доступу до інформації. Довідкові стенди та інші форми допомоги, що надаються в судах, не повинні зникнути з огляду на те, що ІТ зробили правосуддя доступним для всіх. Подібні заходи є проявом турботи про соціально незахищені та вразливі верстви населення.

10. Використання ІТ не повинно обмежити процесуальні гарантії тих, хто не має доступу до сучасних технологій. Держави мають гарантувати надання відповідної допомоги тим сторонам у справі, які не мають цього доступу.

11. Враховуючи важливу роль, яку нині ІТ відіграють у здійсненні судочинства, особливо важливим є гарантія того, що технічні перебої ІТ, навіть на короткі періоди, не будуть уповільнювати роботу суду щодо вирішення спорів та здійснення інших процесуальних дій. Щоб уникнути будь-якого негативного впливу на діяльність суду, мають існувати альтернативні рішення, якщо система ІТ проходить технічне обслуговування або з'являються технічні несправності тощо.

12. Пильна увага має бути надана завчасній оцінці законопроектів щодо впровадження ІТ у світлі кола проблем, пов'язаних з їхнім використанням. КРЄС рекомендує, щоб нове законодавство з цих питань набувало чинності тільки після того, як системи ІТ будуть встановлені та відповідати вимогам, а кадровий персонал суду буде відповідним чином навчений.

13. Використання ІТ у судочинстві — це особливо важлива тема у сфері міжнародної та європейської судової співпраці. ІТ можуть використовуватися у сфері обміну необхідними відомостями, направлення запитів до іноземних судів про надання правової допомоги та про співробітництво, повідомлень держав-членів щодо судових документів, а також для транскордонного дослідження доказів (наприклад, шляхом застосування відеоконференцій). КРЄС рекомендує державам розглянути можливість надання взаємного доступу до національних систем ІТ та

створення систем ІТ, сумісних одна з одною. Це може бути гарантією здатності ІТ підняти на якісно новий рівень співпрацю суддів у різних країнах та не створювати при цьому будь-яких перепон.

14. КРЄС прихильно ставиться до рішень, що були прийняті деякими державами на виконання регламентів Європейського Союзу, які дозволяють відкривати провадження у цивільних справах у спорах між громадянами різних держав в електронному вигляді, а також використовувати зв'язок відеоконференцій у рамках міжнародної співпраці.

15. Використання ІТ покращує доступ до правосуддя, а також підвищує його ефективність та прозорість. З другого боку, це потребує значних фінансових інвестицій. У рекомендації КРЄС йдеться про те, що доступ до правосуддя має покращуватися, у тому числі, за рахунок використання ІТ, тому держави повинні надавати відповідну фінансову підтримку.

16. Дані та інформація, які містяться в реєстраційних журналах, матеріалах справ, підготовчих документах та проектах рішень, у судових рішеннях, та статистика стосовно оцінки діяльності суддів й управління судом загалом повинні мати захист відповідного рівня безпеки. У межах суду доступ окремих працівників повинен бути обмеженим відповідно до їхніх функціональних обов'язків.

17. Беручи до уваги природу спорів, що розглядаються в судах, он-лайн доступ до певних судових рішень може порушити особисті права фізичних осіб та становити загрозу інтересам юридичних осіб. Отже, суди та судові органи повинні забезпечити належний захист баз даних, що має бути закріплено на законодавчому рівні.

18. КРЄС заохочує розвиток ІТ як інструмента покращення спілкування між судами та ЗМІ, спрощуючи доступ ЗМІ до судових рішень, а також до розкладу призначених судових засідань.

С. ІТ та доступ до правосуддя

19. Повна, достовірна та своєчасна інформація з питань здійснення судочинства є основним аспектом, що гарантує доступ до правосуддя, відповідно до статті 6 Конвенції. Судді мають переконатися, що кожна особа, яка бере участь у судовому процесі, має доступ до достовірної інформації. Ця інформація повинна містити дані або вимоги, дотримання яких необхідне в судовому процесі. Зазначені заходи потрібні для забезпечення рівності сторін.

20. У будь-якому разі правосуддя не може існувати окремо від осіб, що до неї звертаються, а розвиток ІТ не звільняє суди від здійснення своїх повноважень.

21. ІТ створює нові можливості для судів у наданні користувачам судових послуг загальної інформації стосовно судової системи, її діяльності, судової практики, судових витрат та ризиків судового процесу, альтернативних методів вирішення спорів тощо. КРЄС рекомендує судовій системі використовувати систему інтернет та інші нові технології у повному обсязі з

метою надання широкій публіці елементів тієї інформації, яка відповідно до Висновку № 6 (пункт 12 та наступні) повинна бути поширена серед громадськості.

22. ІТ є потужним інструментом утвердження ролі судів. ІТ також можуть покращити процедуру ознайомлення зацікавлених осіб з інформацією щодо судочинства загалом. Із цією метою КРЕС рекомендує судам запровадити електронні довідкові служби, які були б прості у використанні.

23. ІТ надають змогу користувачам судових послуг ініціювати судові провадження в електронному вигляді (електронний документообіг). КРЕС підтримує подальший розвиток цієї практики².

24. КРЕС вважає, що судова влада має розміщати судову практику або принаймні резонансні судові рішення в мережі інтернет: і) на безоплатній основі, ii) в легкодоступній формі та iii) з урахуванням захисту особистих даних. КРЕС прихильно ставиться до ініціативи ввести міжнародні ідентифікатори судової практики (подібно до ідентифікатора судової практики Європейського Союзу³), які покращать доступ до судової практики інших держав.

D. ІТ у судовому процесі

25. ІТ пропонують можливості більш ефективного, прозорого та передбачуваного розгляду справ.

26. Комп'ютеризація допомагає судам більш раціонально організувати своє діловодство, включно з реєстрацією та відслідковуванням руху справи. У такий спосіб можна керувати рухом декількох файлів чи пов'язаних справ за більш безпечних умов. Задля підтримки написання судового рішення чи ухвали можна розробити типові форми документів; також можна визначити декілька критеріїв, за якими буде збиратися статистика по кожній з категорій судових справ, а зведені статистичні дані можна оприлюднювати.

27. Комп'ютеризація здатна також покращити якість роботи судді, наприклад, за допомогою бази даних із посиланнями на судові рішення, законодавчу базу, наукові праці з правових питань, коментарі до винесених рішень, а також інші форми обміну знань між суддями. Найбільш розвинуті та найповніші бази даних для обміну інформацією у зазначеній сфері мають бути доступними на безоплатній основі, з огляду на те, що суддям потрібно перевірити усі можливі джерела інформації з правових питань, які доступні іншим учасникам процесу (адвокатам, експертам та іншим). Ця допомога у прийнятті судових рішень має сприйматися як додатковий засіб у судовому процесі та сприяти в роботі судді, а не ускладнювати її.

² Див., зокрема, Регламент (ЕС) № 1896/2006 (щодо європейського порядку оплати) та Регламент (ЕС) № 805/2004 від 21 квітня 2004 року (Європейський наказ на примусове виконання беззаперечних вимог).

³ Див. ОJ C127, 29 квітня 2011 року, р. 1: Висновки Ради щодо заохочення впровадження Ідентифікатора прецедентного права Європи (ECLI) і мінімального набору одноманітних метаданих для права судової практики.

28. Використання ІТ, однак, не повинно обмежувати процесуальні гарантії (чи впливати на склад суддів під час судового розгляду) та за будь-яких умов не повинно позбавляти сторони їхнього права на змагальний розгляд справи перед суддею, на збирання первинних доказів, на заслуховування свідків чи експертів, на надання будь-яких матеріалів чи подання клопотань, які сторона вважає доречними. Більше того, використання ІТ не повинно позбавляти від обов'язкового судового розгляду справи та завершення всіх інших процесуальних формальностей, що вимагаються законом. У будь-який час суддя має зберігати повноваження щодо виклику сторін на судові слухання, стосовно надання вимоги про пред'явлення документів у їхній первинній формі та щодо заслуховування свідків. Вимоги безпеки не повинні бути перешкодою для цих дій.

29. Звернення до послуг ІТ спрощує документообіг. Сторони та їх представники можуть отримати доступ до інформації по справах, в яких вони є зацікавленими особами. Таким чином, вони можуть відслідковувати рух своєї справи, отримавши доступ до електронної історії руху справи.

30. Організація відеоконференцій може полегшити проведення судових засідань з точки зору покращення умов безпеки та дистанційного отримання показань свідків чи експертів. Однак може виникнути недолік менш безпосереднього та менш точного сприйняття суддею слів чи реакцій сторони, свідка або експерта. Особливу увагу треба приділяти тому, щоб отримання свідчень за допомогою відеоконференцій не порушувало гарантованого права особи на захист.

31. Роль ІТ має бути обмеженою питаннями сприяння процесуальним діям та їхнього спрощення, що повинно приводити до ухвалення персоналізованого рішення по суті справи. ІТ не можуть замінити функції судді щодо заслуховування та оцінки фактичних доказів у справі, щодо визначення відповідного законодавства, яке повинно застосовуватися, та ухвалення судового рішення без будь-яких обмежень, окрім зазначених у законі.

Е. Управління ІТ

32. ІТ мають використовуватися для посилення, а не для загроз незалежності суддів на кожному етапі судового процесу. Оскільки судді мають захищати неупередженість, свою індивідуальну та інституційну незалежність, вони повинні залучатися до процесу прийняття рішень стосовно використання ІТ.

33. Доступ до інформації із застосуванням ІТ сприятиме розширенню автономії суддів при виконанні покладених на них завдань.

34. Надмірна залежність від технологій та тих осіб, які ними управляють, може поставити правосуддя під загрозу. Технології мають бути адаптовані до потреб судочинства та усіх аспектів роботи судді. Виходячи лише з мотивів покращення ефективності, судді не повинні підпорядковуватися функціонуванню технологій та тим, хто ними управляє. Технології також

мають бути адаптованими до різних категорій справ та рівнів їхньої складності.

35. КРЕС вважає, що інструкції, шаблони або інші пропозиції стосовно форми чи змісту судових рішень не повинні надаватися суддям відповідними органами на підставі можливостей, що відображають побудову програм ІТ, які використовуються в судовому процесі. Скоріше, ця побудова програм ІТ має бути гнучкою та готовою адаптуватися до потреб судової практики.

36. Абсолютно необхідним є діалог між розробниками технологій та особами, які уповноважені здійснювати судочинство. Управління системами ІТ має належати до компетенції судової ради чи іншого подібного незалежного органу. Будь-який з цих органів, що відповідає за управління системами ІТ, має надавати гарантії, що судді в повному обсязі беруть участь у процесі прийняття рішень стосовно використання ІТ.

37. Судді повинні мати гнучкі повноваження стосовно розгляду справ та ведення документообігу за допомогою апарату суду. Питання здійснення документообігу не повинні обмежувати цю гнучкість.

38. Судді та апарат суду мають право та обов'язок пройти первинний курс навчання з використання ІТ, а також наступні курси підвищення кваліфікації.

39. ІТ може стати важливим інструментом посилення прозорості суду, об'єктивності процесу розподілу справ у суді та вдосконалення процесів управління справами. Це може вплинути на оцінку суддів та судів. Однак дані, зібрані за допомогою систем ІТ, не повинні бути єдиним джерелом інформації при аналізі роботи окремого судді. Окрім того, статистичні дані мають оцінюватися судовою радою або іншим подібним незалежним органом⁴.

40. Управління системами ІТ та їхній розвиток є викликом для будь-якої організації. У рамках судової влади це створює новий та вимогливий виклик для управлінських структур. Разом із тим інформаційний менеджмент надає можливість для подальшого розвитку інституційної незалежності.

41. Засади фінансування систем ІТ мають визначатися внеском ІТ стосовно удосконалення діяльності суду, якості правосуддя та рівня взаємодії з громадянами.

Г. Висновки та рекомендації

- i. КРЕС розглядає ІТ як інструмент, який удосконалює здійснення правосуддя;
- ii. ІТ можуть полегшити доступ до правосуддя, удосконалити процес управління рухом справ та запровадити краще оцінювання функціонування судової системи;
- iii. ІТ відіграють основну роль у наданні інформації суддям, адвокатам та іншим зацікавленим особам у системі правосуддя, а також громадськості та ЗМІ;

⁴ Див. також Висновки КРЕС № 1 (2001), п. 9, № 10 (2007) та № 11 (2008).

- iv. ІТ мають бути адаптовані до потреб суддів та інших користувачів системи, але ІТ у будь-якому разі не повинні порушувати гарантії та процесуальні права, такі як принцип справедливого розгляду справи перед суддею;
- v. Судді мають брати участь у прийнятті всіх рішень стосовно використання та розвитку ІТ у судовій системі;
- vi. Слід брати до уваги потреби тих осіб, у яких немає можливості використовувати засоби ІТ;
- vii. Судді мають зберігати повноваження щодо виклику сторін на судове слухання, стосовно надання вимоги про пред'явлення документів у їхній первинній формі та щодо заслуховування свідків;
- viii. КРЄС заохочує використання всіх можливостей ІТ з метою посилення важливої ролі судової влади стосовно гарантій дотримання верховенства права в демократичних державах;
- ix. ІТ не повинні втручатися в повноваження судді та підірвати основоположні принципи, зазначені в Конвенції.